

LBRIS

We know
books

ROSEMARY SULLIVAN

CINE A TRĂDAT-O PE ANNE FRANK?

Investigația unui caz nerezolvat

Traducere din limba engleză de
Anca Irina Ionescu

CORINT
BOOKS
ISTORIE

- IRDIS** We know
bkk
- Voskuijl, Elisabeth „Bep” 57, 73, 77, 82, 85, 87, 88, 90, 93, 94, 95, 96, 97, 99, 100, 127, 168, 183, 205, 206, 209, 212, 213, 215, 217, 218, 219, 222, 223, 224, 229, 239, 243, 246, 253, 302, 334, 345, 352, 368, 395, 400, 401, 403, 404, 405, 406, 409, 410, 412, 413, 416, 417, 427, 428, 431
- Voskuijl, Johannes 77, 214, 223
- Voskuijl, Nelly 127, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 334, 335, 412, 413, 414, 417
- Voûte, Henriëtte „Hetty” 54
- Vrij Nederland (ziar) 195, 258
- Vught, lagăr de concentrare 157, 257, 258, 259, 382, 392, 435
- Waffen-SS 67, 390, 393
- Wall Street (film) 36
- Warlovechild (proiect) 39
- Weeling, Karel 115
- Wegman, Ben 413
- Wehrmacht 30, 53, 148, 156, 162, 180, 181, 183, 215, 282, 321, 333, 393
- Weisz, soții Richard și Ruth 259, 260, 261, 263, 267
- Westerbork, lagăr de tranzit și detenție 39, 56, 98, 99, 101, 102, 103, 105, 111, 190, 199, 230, 259, 260, 261, 263, 264, 265, 266, 269, 274, 276, 278, 322,
- 323, 324, 325, 336, 339, 354, 366, 373, 376, 382, 393, 399, 403, 419, 420, 425, 427, 429, 433, 435, 437, 438
- Westerkerk, biserica 70, 85, 170, 175, 350, 409
- Weteringschans, închisoare Amsterdam 101, 182, 190
- Wiesel, Elie 23, 26, 396, 439
- Wiesenthal, Simon 21, 46, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 249, 292, 344, 346, 367, 376, 415, 416, 417, 436, 439
- Wiesinger, Josef 238, 239, 402, 415
- Wijsmuller-Meijer, Geertruida 358, 428
- Wilhelmina, regina Olandei 62
- Wilson-Granat, Cara 295, 297, 368, 439
- Wolfswinkel, Gerrit 247, 248
- Wolfswinkel, Rolf 245, 247, 248, 368
- Xomnia 125, 131, 167, 369, 388, 409
- Yad Vashem 165, 178, 276, 353, 376, 429
- Zeller, Ron 52, 397, 432
- Zentralstelle für Jüdische Auswanderung (Agenția Centrală pentru emigrația evreilor) 63, 66, 115, 187, 201, 230, 305, 306, 315, 322, 338, 377, 381, 390, 394
- Ziua Z 17

Cuprins

Notă privitoare la regulile pronunției	5
Cuvânt-înainte – Ziua Comemorării și Memoria Lipsei de Libertate	7
Partea I – POVEȘTEA DE BAZĂ	13
Capitolul 1 – Razia și polițistul verde	15
Capitolul 2 – Jurnalul Annei Frank	23
Capitolul 3 – Echipa Cazului Nerezolvat	30
Capitolul 4 – Părțile implicate	41
Capitolul 5 – „Să vedem ce poate face omul ăsta!”	48
Capitolul 6 – Un interludiu de siguranță	55
Capitolul 7 – Măcelul	62
Capitolul 8 – Prinsengracht 263	70
Capitolul 9 – Ascunzătoarea	73
Capitolul 10 – Ai fost întrebat și ai spus „da”	79
Capitolul 11 – Un incident supărător	87
Capitolul 12 – Anatomia unei razii	92
Capitolul 13 – Lagărul Westerbork	99
Capitolul 14 – Întoarcerea	104
Capitolul 15 – Colaboraționistii	111
Capitolul 16 – Ele nu se mai întorc	117
Partea a II-a – INVESTIGAȚIA CAZULUI NEREZOLVAT	123
Capitolul 17 – Investigația	125
Capitolul 18 – Eroii documentelor	136

Capitolul 19 – <i>Cealaltă bibliotecă</i>	141
Capitolul 20 – <i>Prima trădare</i>	145
Capitolul 21 – <i>Șantajistul</i>	154
Capitolul 22 – <i>Cartierul</i>	164
Capitolul 23 – <i>Bona</i>	173
Capitolul 24 – <i>Altă teorie</i>	180
Capitolul 25 – <i>„Vânătorii de evrei”</i>	186
Capitolul 26 – <i>Femeia-V</i>	194
Capitolul 27 – <i>Nicio dovadă substanțială – prima parte</i>	204
Capitolul 28 – <i>„Du-te la evreii tăi!”</i>	211
Capitolul 29 – <i>Sondarea memoriei</i>	224
Capitolul 30 – <i>„Omul care a arestat familia Frank, descoperit la Viena”</i>	234
Capitolul 31 – <i>Ce știa Miep</i>	244
Capitolul 32 – <i>Nicio dovadă substanțială – a doua parte</i>	249
Capitolul 33 – <i>Zarzavagiul</i>	256
Capitolul 34 – <i>Consiliul Evreiesc</i>	268
Capitolul 35 – <i>A doua privire</i>	274
Capitolul 36 – <i>Notarul olandez</i>	279
Capitolul 37 – <i>Experții în acțiune</i>	289
Capitolul 38 – <i>Un bilet între prieteni</i>	300
Capitolul 39 – <i>Dactilografa</i>	304
Capitolul 40 – <i>Nepoata</i>	309
Capitolul 41 – <i>Afacerea Goudstikker</i>	315
Capitolul 42 – <i>Bomba</i>	322
Capitolul 43 – <i>Un secret bine păstrat</i>	333
Epilog – <i>Orașul din umbră</i>	349
<i>Postfață</i>	361
<i>Echipa cazului nerezolvat</i>	363
<i>Mulțumiri</i>	365
<i>Arhive și Instituții</i>	375
<i>Glosar</i>	377
<i>Note</i>	395
<i>Bibliografie</i>	429
<i>Index</i>	441

TITLU	AUTOR
Adolf Hitler. Însemnări intime și politice vol. 1	Adolf Hitler, François Delpla
Adolf Hitler. Însemnări intime și politice vol. 2	Adolf Hitler, François Delpla
Agent dublu în Războiul Rece. Autobiografia lui Oleg Gordievski	Oleg Gordievski
Alexandru al II-lea, Țarul reformator	Henri Troyat
Amurgul Vechii Europe, Trieste '79, Viena '85, Praga '89	Richard Bassett
Antoniu și Cleopatra. Adevărul din spatele celei mai frumoase povești de dragoste din lumea antică (ediția a II-a)	Diana Preston
Anul 1000. Exploratori, negustori și începutul globalizării	Valerie Hansen
Armata secretă a Israelului, Povestea unității Talpiot	Jason Gewirtz
Bani murdari. Cum fac afaceri cartelurile de droguri	Tom Wainwright
Beria. Mâna dreaptă a lui Stalin	Amy Knight
Biblioteca lui Stalin. Dictatorul și cărțile sale	Geoffrey Roberts
Binecuvântați fie spionii, Istoria secretă a Mossad-ului de la origini până în 1999	Gordon Thomas
Blocați conturile! Crimă și spălare de bani în Rusia lui Putin	Bill Browder
Capcana lui Iucidide. Mai pot evita Statele Unite și China războiul?	Graham Allison
Catherine, prințesa de Wales. Viitorul monarhiei britanice	Robert Jobson
Călători în al Treilea Reich. Mărturii ale vizitatorilor străini despre nazism	Julia Boyd
Când totul devine armă	Mark Galeotti
Charles, Camilla și Diana, Dragoste și tragedie în Casa de Windsor	Jean des Cars
CINCI. Povestea victimelor lui Jack Spintecătorul	Hallie Rubenhold
Coreea de Nord. Între fascinație și teroare	Loretta Napoleoni
Coreea de Nord. Un stat-gherilă în transformare	Philippe Pons
Coreea de Nord. Viața dincolo de clișee	Daniel Tudor, James Pearson
Coreea de Sud. Povestea unui fenomen economic, politic și cultural	Daniel Tudor
Crimeea și noul imperiu rus (ediția a II-a)	Agnia Grigas
Cupluri tragice ale istoriei	Jean des Cars
Cuptoarele morții. Mărturia unei supraviețuitoare de la Auschwitz	Olga Lengyel
Destin deturnat. O istorie a lumii prin ochii islamului (ediția a II-a)	Tamim Ansary
Dezertor la comuniști, De la Harvard pe Bulevardul Karl Marx	Victor Grossman
Diana. Povestea unei prințese spasă de ea însăși	Andrew Morton
Dispărută în Moscova	Margueritte Harrison
Dresda 1945. Furtuna de foc	Sinclair McKay
După căderea Romanovilor. Elita rusă în exil la Paris	Helen Rappaport
După sfârșitul istoriei, Un dialog despre ultimii 30 de ani	Mathilde Fasting (editor), Francis Fukuyama
Dușmani vechi, amenințări noi, Istoria secretă a Mossad-ului din 2000 până în prezent	Gordon Thomas
Ekaterinburg. Ultimele zile ale Romanovilor (ediția a II-a)	Helen Rappaport
Europa de Est. Istoria și călăria	Tomek Jankowski

Este uimitor să te gândești că tatăl lui Thijs nu-i vorbise niciodată fiului său despre asta, dar era ceva tipic. După război, au fost atât de mulți cei care au pretins, în mod fals, că fuseseră implicați în Rezistență, încât cei care-și asumaseră riscuri reale, cum fuseseră bunicii lui Thijs, au preferat adesea să păstreze tăcerea. Totuși, războiul a modelat familia lui Thijs, iar el a recunoscut că, studiind ceea ce duseseră la razia din anexa secretă, spera că va reuși să intre în labirintul istoriei proprii familii. Povestea Annei Frank este simbolică, dar este și teribil de familiară, repetată de sute de mii de ori în întreaga Europă. Thijs a spus că o vedea și ca pe un avertisment.

— Acest lucru nu trebuie să se mai întâmple niciodată! a spus el.

Autoarea

Partea I

POVESTEA DE BAZĂ

Capitolul 1

Razia și polițistul verde

La 4 august 1944, un ofițer german SS în vârstă de 33 de ani, Karl Josef Silberbauer, sergent în cadrul Sicherheitsdienst (SD)*, Unitatea IV B4, cunoscută sub denumirea colocvială de „unitatea vânătorilor de evrei”, stătea în biroul său de pe Euterpestraat, din Amsterdam, atunci când a sunat telefonul. Tocmai voia să meargă să mănânce ceva, dar a răspuns oricum, lucru pe care avea să-l regrete mai târziu. Era ofițerul său superior, locotenentul Julius Dettmann, tot german, care a spus că tocmai primise un apel telefonic în care cineva susținea că într-un complex de depozite de pe Prinsengracht 263, în centrul Amsterdamului, se ascundeau niște evrei. Dettmann nu i-a spus lui Silberbauer cine telefonase, dar era clar că fusese cineva de încredere și bine-cunoscut de serviciul de informații al SS. Existau prea multe cazuri de informații anonime care se dovediseră inutile sau depășite, pentru că până seosea unitatea vânătorilor de evrei, cei căutați se mutau în altă parte. Faptul că Dettmann acționase

* Sicherheitsdienst (Serviciul de securitate) era serviciul de informații al statului german. Avea misiunea de a observa și de a urmări pe-nal adversarii politici ai celui de-Al Treilea Reich, inclusiv pe evrei. Vezi și glosarul (n. red.).

imediat după ce primise apelul însemna că avea încredere în sursă și considera că informația merita să fie verificată.

Dettmann l-a sunat pe sergentul detectiv olandez Abraham Kaper de la Biroul pentru Probleme Evreiești și i-a ordonat să-și trimită câțiva agenți împreună cu Silberbauer la adresa din Prinsengracht. Kaper a luat pentru percheziție doi polițiști olandezi, pe Gezinus Gringhuis și Willem Grootendorst de la Unitatea IV B4, împreună cu un al treilea detectiv.

Relatările despre cele întâmplate înainte și după ce Silberbauer și oamenii săi au ajuns la Prinsengracht 263 au mai multe variante. Singurul lucru absolut sigur este acela că acolo au fost găsite opt persoane care stăteau ascunse: Otto Frank, soția sa, Edith, cele două fiice ale lor, Anne și Margot, colegul și prietenul lui Frank, Hermann van Pels, soția acestuia, Auguste, fiul lor, Peter, și dentistul Fritz Pfeffer. Olandezii aveau un termen pentru „a se ascunde”: *onderduiken* (a se da la fund)*. Acești oameni se dădușeră la fund timp de doi ani și 30 de zile.

Să fii închis, chiar și pe nedrept, este un lucru, dar este cu totul altceva să stai ascuns. Cum este posibil să faci față unei perioade de 25 de luni de detenție totală, pe timpul căreia să nu poți să te uiți pe fereastră de teamă de a nu fi văzut, să nu ieși niciodată afară să respiri aer curat, să fii nevoit să faci liniște ore în șir, pentru ca lucrătorii din depozitul de jos să nu te audă? Trebuie să existe o spaimă extremă pentru a menține o asemenea disciplină. Cei mai mulți oameni ar fi înnebunit.

Cu ce își ocupau zilele în timpul acelor lungi ore din fiecare zi de muncă, rostind din când în când câte un cuvânt în șoaptă și mergând pe vârfuri în timp ce angajații de la etajele de sub ei erau

* Au existat între 25 000 și 27 000 de evrei care au stat ascunși în Țările de Jos, dintre care o treime au fost, în cele din urmă, denunțați (n. a.).

la lucru? Studiau și scriau. Otto Frank citea istorie și romane, iar preferatele lui erau romanele lui Charles Dickens. Copiii au studiat engleza, franceza și matematica. Atât Anne, cât și Margot au ținut jurnale. Se pregăteau pentru viața de după război. Tot mai credeau în civilizație și în viitor, în timp ce afară naziștii îi vânau, împreună cu complicii și cu informatorii lor.

Până în vara anului 1944, în anexa secretă a domnit optimismul. Otto fixase o hartă a Europei pe perete și urmărea știrile de la BBC și reportajele de la Radio Oranje transmise de guvernul olandez aflat în exil la Londra. Germanii confiscaseră aparatele de radio pentru a împiedica populația olandeză să asculte emisiunile de știri din străinătate, dar Otto reușise să șterpească un radio atunci când se ascuseseră și acum urmărea progresul forțelor aliate prin intermediul emisiunilor de noapte. Cu două luni mai devreme, la 4 iunie, Aliații ocupaseră Roma, iar două zile mai târziu, de Ziua Z, a avut loc cea mai mare invazie cu nave amfibii din istorie. Până la sfârșitul lunii iunie, americanii rămăseseră împotmoliți în Normandia, dar la 25 iulie au lansat Operațiunea Cobra și rezistența germană din nord-vestul Franței s-a prăbușit. În est, rușii se îndreptau spre Polonia. La 20 iulie, câțiva membri ai Înaltului Comandament de la Berlin au încercat să-l asasineze pe Hitler, ceea ce i-a încântat la culme pe locatarii ascunși în anexa secretă.

Dintr-o dată, se părea că războiul se va termina în câteva zile, săptămâni sau poate câteva luni. Toată lumea își făcea planuri pentru ce vor face după război. Margot și Anne au început să vorbească despre întoarcerea la școală.

Și atunci s-a produs inimaginabilul. Așa cum a declarat Otto într-un interviu cu aproape două decenii mai târziu, „când Gestapoul a intrat cu armele, totul s-a terminat”²².

Otto Frank a fost singurul supraviețuitor dintre cei opt, astfel că nu dispunem decât de relatarea lui în legătură cu ceea ce s-a

întâmpat din perspectiva locatarilor anexei. Își amintește arestarea cu atâtea detalii vii, încât este clar că i-a rămas profund împărită în memorie.

Era în jur de 10.30, a povestit el. Era la etaj și-i dădea lui Peter van Pels o lecție de gramatică a limbii engleze. În timpul dictării, Peter scrisese greșit cuvântul *double*, folosind doi *b*. Tocmai ce-i arăta acest lucru băiatului, când a auzit pași grei pe scări. Era ceva tulburător, deoarece la acea oră toți locatarii făceau liniște pentru a nu fi auziți de la birourile de jos. Ușa s-a deschis. Un bărbat stătea în picioare, cu o armă îndreptată spre ei. Nu purta uniformă de polițist. Au ridicat mâinile și au fost mânați pe scări, în jos, sub amenințarea armei³.

Din relatarea lui despre razie, ne dăm seama de profunzimea șocului suferit de Otto. În timpul traumei, timpul încetinește și se dilată, iar unele detalii sunt ciudat de accentuate. Otto își amintește o greșală de ortografie, o lecție de gramatică, o scară care trosnește și o armă îndreptată spre el.

Își amintește că făcea o lecție cu Peter. Își amintește cuvântul pe care Peter îl scrisese greșit – *double*. Cu un singur *b*, aceasta era regula. Otto crede în reguli, în ordine, dar o forță întunecată se năpustește în sus pe scări cu intenția de a-l ucide pe el și pe tot ce are mai de preț. De ce? Putere, ură sau pur și simplu pentru că poate? Chiar și privind în retrospectivă, Otto ține la distanță oroarea copleșitoare, păstrându-și autocontrolul, pentru că alții depind de el. În timp ce se uită la pistolul din mâna polițistului în civil, se gândește: *Aliații avansează*. Norocul, șansa, soarta îi pot salva pe toți, dar se înșală. El și cu familia lui vor fi transportați în vagoane de marfă cu ultimul tren spre Auschwitz. Este ceva de neimaginat, dar știe și el că inimaginabilul se poate întâmpla.

Când au ajuns la etajul principal al anexei, Otto și Peter i-au găsit pe toți ceilalți în picioare, cu mâinile ridicate. Nu se auzeau țipete isterice, nimeni nu plângea, era doar tăcere. Toți erau

năuțiți de șocul provocat de ceea ce se întâmplase tocmai acum, atât de aproape de finalul calvarului.

În mijlocul camerei, Otto a observat un bărbat despre care a presupus că era de la Grüne Polizei*, cum numeau olandezii poliția locală germană, din cauza uniformei verzi. Acel om, desigur, era Silberbauer (care, tehnic vorbind, nu era membru al Grüne Polizei, ci ofițer SD), care mai târziu a susținut că nici el și nici polițiștii în civil care-l însoțeau nu scosese războiul. Totuși, declarația lui Otto este cea mai demnă de încredere. Precum majoritatea membrilor SS de după război, declarația lui Silberbauer fusese concepută doar pentru a se disculpa pe sine.

Atitudinea calmă a celor din ascunzătoare părea să-l înfurie pe nazist. Când el le-a ordonat să-și strângă lucrurile pentru a merge la sediul Gestapoului de pe Euterpestraat, Anne a luat servieta tatălui ei, în care se afla jurnalul. Otto Frank a relatat că Silberbauer i-a luat-o din mână, a aruncat jurnalul cu coperta în carouri și câteva foi dispartate pe podea și a umplut servieta cu ultimele obiecte de valoare și cu banii pe care Otto și ceilalți reușiseră să le păstreze, inclusiv pachetul de aur dentar al lui Fritz Pfeffer. Germanii pierdeau războiul, astfel că acum, o mare parte din prada furată, adunată pentru Reich de către vânătorii de evrei, ajungea în buzunarul personal al cuiva.

În mod ironic, lăcomia lui Silberbauer a fost cea care a salvat jurnalul Annei Frank.

Dacă Anne ar fi luat servieta și i s-ar fi permis s-o păstreze, când fuseseră arestați, jurnalul i-ar fi fost cu siguranță luat la sediul SD și distrus sau pierdut pentru totdeauna.

După cum a declarat Otto, în acel moment, Silberbauer a observat un cuțit gri cu dungi metalice sub fereastră. Pe capac se

* „Poliția Verde”, în original, în limba germană (n. red.).

vedeau cuvintele „Leutnant d. Res. Otto Frank” (locotenent în rezervă Otto Frank).

— De unde ai luat acest cutăr? a întreat Silberbauer.

Când Otto i-a spus că a activat ca ofițer în Primul Război Mondial, Silberbauer a părut impresionat. După cum a relatat Otto:

Omul a devenit extrem de confuz. S-a holbat la mine și, în cele din urmă, a spus:

— Atunci, de ce nu ați raportat situația dumneavoastră?

Mi-am mușcat buzele.

— Dacă ați fi făcut-o, ați fi fost tratat decent! Ați fi fost trimis la Theresienstadt!

Nu am spus nimic. După câte se părea, credea că Theresienstadt era o tabără de odihnă, așa că nu am spus nimic, ci abia dacă m-am uitat la el. Totuși, brusc, mi-a evitat privirea și, dintr-o dată, mi-am dat seama că acum luase poziția de drepti. În sinea lui, acest sergent de poliție luase poziția de drepti. Dacă ar fi îndrăznit, ar fi putut foarte bine să-și ridice mâna la șapcă în semn de salut.

Apoi s-a răsucit brusc pe călcâie și a alergat la etaj. O clipă mai târziu, a coborât în fugă, apoi a fugit din nou în sus, și a continuat așa de câteva ori, sus și jos, sus și jos, sus și jos, strigând:

— Nu vă grăbiți!

Ne-a strigat aceleași cuvinte și nouă, și agenților lui⁴.

Conform relatării lui Otto, nazistul este cel care-și pierde cumpătul, fugind pe scări în sus și în jos ca Pălărierul Nebun*, în timp ce el și ceilalți își păstrează calmul. Otto a surprins cultul

* Personaj fictiv al cărții *Alice în Țara Minunilor*, de Lewis Carroll (n. red.).

militar german al obedienței față de superiori în reacția instincțivă a lui Silberbauer la statutul lui de ofițer, dar s-ar putea să fi subestimat rasismul automat și reflex al nazistului. Câțiva ani mai târziu, avea să spună:

— Poate că el [Silberbauer] ne-ar fi cruțat, dacă ar fi fost singur⁵.

Acest lucru este indoiernic. După ce a urcat prizonierii în camionul care aștepta să-i transporte la sediul Gestapo pentru interogatoriu, Silberbauer s-a întors în clădire pentru a o lua la întrebări pe una dintre angajatele de la birou, Miep Gies. Poate că a scutit-o de arestare pentru că, la fel ca el, era austriacă, dar nu înainte de a-i ține o predică:

— Și nu ți-a fost rușine să-i ajuți pe gunoaiile acestea de evrei?⁶

În 1963, când a fost descoperit de un ziarist de investigație, Silberbauer a declarat:

Oamenii pe care i-am luat din ascunzătorile lor nu mi-au făcut nicio impresie. Ar fi fost altceva dacă ar fi fost un om ca generalul de Gaulle, vreun membru important al Rezistenței sau altcineva. Așa ceva nu se uită. Dacă nu aș fi fost de serviciu în momentul în care colegul meu a primit telefonul [...] nu aș fi intrat niciodată în contact cu acea Anne Frank. Îmi amintesc și acum că eram pe punctul de a ieși să mănânc ceva. Și pentru că tot acest caz a explodat după război, în capul meu se sparg toate oalele. [...] Mă întreb, oare cine se află în spațele tuturor acestor treburi? Probabil Wiesenthal* sau cineva de la minister care încearcă să câștige favorurile evreilor⁷.

* Simon Wiesenthal (1908–2005) a fost un activist evreu austriac, de profesie inginer arhitect, care și-a dedicat viața strănerii de informații despre criminalii de război naziști implicați în Holocaustul celui de-Al Doilea Război Mondial, care nu fuseseră găsiți. Prin activitatea sa, a